

№15(57)

середа, 29 вересня 2004 року

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...

Лекса Мануш

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

Ціна договірна

• ПОЛІТИКА • СВІТ • ПРАВО • КУЛЬТУРА • МИСТЕЦТВО •

ЗМІНИМО ЖИТТЯ НА КРАЩЕ!

ПАРУВАС О ДЖІВІПЕ ПРО ЛАЧІПЕ!

32 дні залишилися до виборів Президента. Ми всі маємо шанс змінити життя на краще. Тому проходять повсюдно в областях, районах митинги, вчє, різні зібрання. На них, усепереволі можновладців, люди висловлюють своє бачення передвиборної ситуації у державі, говорять про достоїнства найрейтинговіших претендентів на пост глави держави - Віктора Ющенка і Віктора Януковича, просять Всевишнього допомогти Україні вийти з економічної кризи, ступити на шлях будівництва нового щасливого дому без олігархів, без поправлення людських прав, явної чи прихованої дискримінації.

Роман не байдуже, хто стане Президентом!

ЕКСПРЕС-ІНТЕРВ'Ю

МОЛОДЬ РОБИТЬ СВІЙ ВИБІР ТЕРНІМАТА КЕРЕЯ ПЕСКО ВИБОРО

Михайло Каналощ, 22 роки, ром-волох, сезонний робітник, с.Порошково:

- Я не звик вірити тим, хто багато обіцяє. Бо наслухався вже усякої всячини. Нам і попередній Президент обіцяв багато чого. Та варто таким обіцяльникам (і в обласному, районному масштабах) зайняти крісло, як тон розмови змінюється, вони забувають, що перед тим говорили. Лише цього року я чотири рази побував на заробітках за межами області, бо вдома не знаходжу праці. Ось і кілька днів тому із товаришем повернулися з Львівської області, куди їздили на збір хрону. Вивиливши, потрібно ще зачекати, аби могли виконувати цю роботу (не зібрано на полях кукурудзу, інші культури). Звичайно, заробіток обмежений. Та сидіти, склавши руки, й чекати - не для нас.

Тепер міркую, що далі, куди їхати, аби заробити якісь кошти. Адже на порозі - зима.

Мені доводиться спілкуватися з багатьма ровесниками-волохами. Наш вибір однозначний - Віктор Ющенко. Цей кандидат у Президенти конкретними справами на посту прем'єр-міністра довів, що дбає про людей, йому не чужі їх інтереси, бо родом із сільської глибинки, його батько пройшов дорогами Великої Вітчизняної, був в'язнем Освенцима.

Одне слово, це мій перший кандидат. Якщо Віктор Ющенко переможе на президентських виборах, то є надія на поліпшення життя молоді.

Аранкіца Богар, 19 років, с.Підвиноградів:

- Голосуватиму за Віктора Януковича. Рч у тім, що я маю однорчну дитину, на яку вчасно отримую соціальну допомогу, а батькам обіцяють підвищити пенсію. Хочу, щоб у нас у таборі роми жили спокійно, а наші діти росли щасливими.

Марія Горват, 26 років, домогосподарка, Перечинський район:

- Днями в наш табір приходили люди з району, приносили різну літературу, плакати з портретами колишнього прем'єр-міністра, кандидата в Президенти Віктора Ющенка.

Я мати трьох дітей. Найстаршій Віп - дев'ять років, середній Славів - вісім, а меншому синові Віталіку два роки. Всіх треба мені доглядати, бо батько (а мій чоловік) чи не весь світловий день на роботі. Він займається підприємництвом. Старша донечка береться за науку, але слабка здоров'ям. Директор школи має переконання: на дитину не треба тиснути, тільки уважно ставитися й допомагати.

Звичайно, чимало турбот потребує меншешкий. Коли трохи підросте Віталік, то я пішла б на роботу. Я добре розумію, що потрібні зміни в державі, під небом якої живуть роми, волохи. У мене більше довіря викликає Віктор Ющенко. За нього й віддам свій голос.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ У РЕДАКЦІЮ ГАЗЕТИ "РОМАНИ ЯГ"

ПГУТЕРДО ЛІЛ АНДЕ РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ "РОМАНИ ЯГ"

Я, Марінко Михайло Михайлович, 1927 року народження, житель села Шаланки Виноградського району Закарпатської області України, звертаюся до Вас за допомогою. У свої 76 років я отримую від держави пенсію у розмірі 74 грн. 82 коп. Цю суму я маю, як вказано у посвідченні (серія АД № 311580 від 13.08.2004 р.

номер пенсійної справи 119941 105/9), отримувати довчно. Я б міг отримувати пенсію значно більшу, бо багато років працював на різних роботах (у 60-70-ті роки) у Росії. Та жодного документа про це не маю - нам, ромам, не видавали трудових книжок. Понад сім років трудився в будівельній бригаді радгоспу, що в с.Степанівка Та-

расівського району Ростовської області, кілька років працював у Адамівському районі Оренбурзької області.

Я маю за дві з половиною гривні прожити день, і це при тому, що один буханець хліба коштує до двох гривень. Скажіть, будь ласка, з чого мені платити комунальні послуги - світло, опалення приміщення та інше? У мене немає коштів на найнеобхідніше - молоко, олію... А це ж треба у чомусь ходити. Уже вісім років я живу в темноті, бо мені за несплату відірали світло.

Конституцією України кожному громадянину гарантовано право на достойне життя, право на охорону здоров'я, право на соціальний захист.

Звертаюся до вас, щоб ви виникли в моє становище, бо я такий не один. Прошу мені допомогти.

22.09.04 р.

Марінко

Прем'єр-міністру України п.В.Ф.Януковичу
Копія: голові Комісії Верховної Ради України з питань національних меншин п.Г.И.Удовенку
Копія: голові Держкомнацу та міграції п.Г.Г.Москалю

ЗАЯВА

Вельмишановний
Вікторе Федоровичу!

Звертаюся до Вас у зв'язку зі складною ситуацією, яка на сьогодні склалася в Закарпатській області. Йдеться про виплату компенсацій жертвам нацистських переслідувань. Вкотре ромів краю обманюють у буквальному розумінні цього слова, пропонуючи, з червня 1998 року, заповнювати анкету-заяву на виплату компенсації. П'ять років тому було заповнено 2500 таких анкет-заяв. Та жодної копійки ніхто не отримав.

Роми, котрі є найбільш соціально незахищеним прошарком населення, нині перебувають на межі виживання, сподівалися, що вже, нарешті, в Україні буде покладено край корупції місцевих чиновників, і жертви Голокосту та їхні нащадки отримують деяку компенсацію за втрачену молодість, здоров'я, силу. Однак продовжується хибна практика. І люди пішки, не маючи коштів на транспорт, за сотні кілометрів добираються, аби оббивати пороги архівів, пишуть листи у різні країни, на які отримують формальні відписки про відсутність документів, що б засвідчували перебування особи у гетто, таборі примусової праці та концтаборі.

Досі про ромський Голокост в Україні не спромоглися видати довідників, історико-доку-

ментальних книг, хронологічних матеріалів, які б об'єктивно відображали геноцид над цим народом. До речі, свого часу, починаючи з 1998 року, голови ромських товариств збирали дані про ромів, які перебували у концтаборах, таборах примусової праці.

У 1999 році відбувся суд у місті Сан-Франциско (США), де було вирішено виплатити ромам, які перебували у цих концтаборах, 1 тисячу доларів двома траншами.

З того часу минуло чимало часу.

У 2000 році заяви-анкети вдруге заповнювалися і відправлялися уже до швейцарського фонду. Люди чекали і чекають обіцяних грошей. Доки це продовжуватиметься?

Закарпатська область, як відомо, входила до складу Королівства Угорщини, на неї поширювалось законодавство цієї країни і щодо ромського Голокосту. Тисячі безвинних ромів, які взагалі не мали навіть паспортів, були загнані у гетто і використувалися як робоча сила на примусових роботах, відправлялися в концтабори. Документи цих людей в основному знаходяться в архівах Угорщини та Російської Федерації.

Нам відомо, що роми деяких областей України (Чернігівської та Житомирської, де архіви видали потрібні документи) частко-

во отримали компенсацію як жертви Голокосту. Роми ж нашої області, знаходячись під юрисдикцією Угорщини у 1939 - 1944 роках, теж були жертвами переслідувань нацистів. Однак архівні працівники відмовляються видавати потрібні документи.

Невже живі свідчення ромів, які відбули нацистську катурку, повернулися інвалідами і хворими, не є документом?

Уряд України, маючи різні інституції, мусить вплинути на чиновників, які причетні до виплати компенсації. Адже ці люди похилого віку і зневірилися у тому, що за життя отримають встановлену законом компенсацію.

У 2001 році роми знову заповнювали анкети-заяви про пережитий Голокост. Їх було зібрано понад 1500.

Із преси та через особисті зв'язки нам відомо про подібну ситуацію з виплатою компенсації у Росії. Від імені всього народу керівництво Федеральної національної-культурної автономії циган Росії звернулося у Фонд "Взаєморозуміння і примирення" з проханням переглянути систему підтвердження доказів перебування циган на окупованих територіях, витягнення їх до рабської праці. Ім пішли назустріч. Чому ж такого кроку не зроблено для ромів України?

(Продовження на 2 стор.)

РОМ-ПРЕС

Меншини - у Київ

У другій декаді жовтня цього року у м.Києві в Палаці "Україна", з ініціативи Державного комітету у справах національностей та міграції відбудеться II Асамблея національних меншин України. Для участі в ній запрошені представники всіх національних меншин України.

Прийнято відставку Марчука

Міністр оборони України Євген Марчук подав у відставку. Президент Леонід Кучма прийняв її. Серед мотивів відставки - ситуація, яка склалася з ліквідацією в Україні боєприпасів.

Спікер парламенту Володимир Литвин, сказав, що важко буде знайти людину, яка замінить Євгена Марчука. А вже на часі - президентські вибори. Та вже 24 вересня Л.Кучма призначив нового керівника українського війська. Ним став ... Олександр Кузьмук.

Міжнародний форум

З 7 по 10 жовтня в італійському місті Ланціано відбудеться VI Конгрес Міжнародного ромського союзу (IRU), очолюваний Емілієм Шуюко. На порядку дня - звіт президента міжнародного союзу "Активізація діяльності IRU і ромських національних руху у світі", виступи представників Ради Європи Міранди Вулосантри, Ромського національного Конгресу Рудко Ковчинського, активістів, ромських парламентарів Драгана Євремича та Нормундаса Рудевича, Златко Младенова, Едмунда Рафаєла, Станіслава Станкевича. У ході роботи конгресу працюватимуть кілька робочих комісій: вироблення стратегічного напрямку роботи IRU на наступні чотири роки, мовна комісія з вирішення питань Голокосту, виборів нового президента.

Віктора Ющенка отруїли рицином?

У номері "Фактів" від 25 вересня ц.р. вміщено повідомлення про те, що розслідування кримінальної справи за фактом отруєння кандидата в президенти Віктора Ющенка займається Служба безпеки України. Там же подано свідчення члена блоку "Наша Україна", народного депутата України Юрія Костенка (давав інтерв'ю радіо "Свобода"), що Віктора Ющенка отруєно рицином. Це речовина, яку застосовують спецслужби при спецопераціях до речі, рицину у 6 тисяч разів небезпечніший за цянійний калій.

Виплати відшкодувань колишнім оstarбайтерам продовжено

Про це повідомило посольство ФРН у Києві. Внесено зміни до Закону про заснування Фонду "Пам'ять, відповідальність та майбутнє", який здійснює виплати колишнім примусовим робітникам та іншим жертвам націонал-соціалістичного беззаконня.

Раніше планувалося завершити виплати до середини 2005 року. Тепер термін здійснення виплат продовжено до 30 вересня 2006 року.

Вшановано пам'ять журналіста Георгія Гонгадзе

У чергову річницю знищення журналіста Георгія Гонгадзе (16 вересня) у Києві відбулася громадська акція "Досить брехати". Вшанування пам'яті Георгія Гонгадзе відбулося біля кам'яного хреста, встановленого поблизу Тараші, неподалік від місця, де було знайдено тіло журналіста. Живі ланцюги простяглися від Майдану Незалежності до Спілки журналістів на Хрещатик, де встановлено меморіальну дошку загиблим журналістам, та від Майдану до Адміністрації Президента.

Ініціаторами акції, за словами голови парламентського Комітету з питань свободи слова Миколи Томенка, виступили блок В. Ющенка "Наша Україна", СПУ та БЮТ.

Виставка в Пейчі

В угорському місті Пейчі відкрилася 13-та виставка художніх творів, присвячена пам'яті ромів, які загинули під час Другої світової війни. Цього разу свої роботи представили місцеві художники - живописець Карл Стойка та графік Агнес Лукач.

Відкрив цю цікаву виставку голова ромського культурно-освітнього товариства міста Пейчі Іштван Костич.

Як бути ромом в Угорщині?

За зачиненими дверима у Всеугорській організації ромського самоврядування відбулося засідання, присвячене правам та обов'язкам ромів. А вже 22-25 відсотків угорців вважають, що у ромів і так достатньо прав, щоб це питання знову виносити на обговорення. Проте зібрання все-таки відбулося.

Конкурси в Дьомоендрі

У вересні в угорському містечку Дьомоендрі традиційно проводяться різноманітні конкурси серед ромської молоді. Так, чотири роки тому тут був започаткований музично-танцювальний конкурс, в якому беруть участь як місцеві аматорські колективи та окремі виконавці, так і запрошені з інших міст і районів Угорщини. 13 вересня цього року він також відбувся.

А за кілька днів був проведений інший традиційний ромський конкурс - національної їжі. На суд журі, місцевих ромів та гостей було представлено 12 страв конкурсантів, які відзначалися неабиякими смаковими якостями та художньо-кульовними фантазіями.

У Європу - без відбитків пальців

Єврокомісія вирішила ввести нові паспорти для своїх громадян. Цей процес розпочнеться 2005 року. Обов'язковим атрибутом нових документів будуть цифрові фото та відбитки пальців. Натомість ряд іноземців, які в'їжджатимуть у країни ЄС, відбитки пальців, наприклад, будуть необов'язковими. Крім того, візи іноземців обладнають мініатюрними електронними пристроями - "чипами", на яких зберігатиметься інформація про зовнішніє власників.

Країна Циганія на новий лад

Ттем Романія про нейво ладо

Що ви взагалі знаєте про ромів? Добре танцюють і співають. Завжди у дорозі - "їдуть на край світу". Їх краще обходити боком, і не пускати на поріг, бо обов'язково чогось не долічнися: чи грошей, чи сережок, чи кусеня сала. У селах здавна лякають ними дітей, а приказка "хитрий, як циган" - одна із найпопулярніших у сучасному фольклорі.

Ми, у більшості своїй, знаємо лише це, а більше (знаємося самі собі) і знати не хочемо. Тільки часом, коли подивимося черговий рід фільм про Будуюла чи "Табір їде в небо", у хвилину чутливості замислюємося: а такі ж самі люди. Нічим не ліпші, але і не гірші за нас. Зі своїм життям, своїми традиціями, своєю мовою, яку всебіг, незважаючи на те, що все життя були гнаним народом і ніколи не мали своєї батьківщини (деким корінним білорусам не завадило б у них цього навчитися). Зрештою, таке з нами буває лише у хвилини проспівання.

Пишу "ми", бо ніяким чином не думала інакше. Бо і мене бабуся лякала найстрашнішим покаранням за неслухняність: "Ось прийде циган, у тебе йому віддам". Бо і я одного разу через молодість стала жертвою афери ромок на вокзалі: віддала десять радянських карбованців...

Я не можу сказати, що й тепер різко стала думати інакше. Стереотипи, які створювалися протягом багатьох років і навіть передавалися у спадщину, перемогли не так і легко. Просто, познайомившись і поговоривши з Миколою Калініним, координатором проекту "Правова допомога представникам ромської громади", створеного громадським об'єднанням "Білоруська секція міжнародного товариства прав людини", вперше задумалася ось про що. Вони, ті, хто втомився йти на край світу і своєю батьківщиною обрали Білорусь, - мої співгромадяни. І те, що, за офіційними даними, серед них 91 відсоток не має закінченої середньої освіти, а 93 відсотки безробітні, - це не лише їхня проблема, а наша, нашої спільної

країни, у якій, як урочисто співаємо, - "дружний народів, братерський союз"...

Коли поділилася цими невітнішими підрахунками і своїми думками з цього приводу з одним колегою, почула від нього те, що, підозрюю, сказала би більшість читачів: вони просто не хочуть вчитися і працювати, - такий вже народ. Самі роми, у котрих міркування з цього приводу ніхто не питає, так не вважають. Принаймні один ром, мій співрозмовник, мене у цьому переконав.

- Кажуть, що роми не здібні до науки і ліній. Це неправда, - говорить пан Калінін (сам, до речі, юрист з вищою освітою). - Просто у наших дітей - особлива специфіка, яка абсолютно не враховується. Річ у тім, що ромські діти виховуються до школи у сім'ї, де найчастіше лунає не російська, а білоруська - ромська мова. Така дитина приходить у перший клас, і вчителька на нерідній мові ставить їй питання, вимагає те саме, що і від інших учнів. Ця дитина не розуміє й половини того, що їй говорять. Додайте ще образливе "циган" чи "циганка", яке лунає від однокласників - а воно звучить саме як прізвисько, як образа, - і скажіть: буде ця дитина ходити у школу з бажанням чи навпаки? Чи залишиться тут вона хоч на хвилину, коли з'явиться можливість школи кинути...

Вихід один - відкриття ромських класів або шкіл. Подібні школи, до речі, існують в усіх наших близьких сусідів: у Молдові, Литві, Латвії, Естонії, Україні, Росії. Білоруські роми вирішили, що вони не гірші, і за їхньою ініціативою

"Білоруська секція міжнародного товариства прав людини" звернулася недавно до влади з проханням розглянути і остаточно вирішити питання про відкриття у Мінську школи для дітей ромів.

Для такого прохання є всі законні підстави: і Конституція, і Закон "Про освіту", і дані останнього перепису, за яким у Білорусі проживає 15-17 тисяч ромів. І, на релеші, той факт, що держава вже підтримала відкриття шкіл інших національних меншин: у нас уже працюють польська, литовська, єврейська школи, в яких діти можуть вивчати рідну мову, історію та культуру свого народу.

Звичайно, створенням такої школи становища відразу не виправити, - говорить Микола Калінін у відповідь на моє доволі скептичне зауваження про ефективність подібного кроку. - Проте це дозволить виростити покоління освічених людей, яким не соромно буде за свою національність, які відчуватимуть себе рівноправними громадянами своєї країни, які зможуть продовжити освіту. Зрозуміло, тут ми робимо ставку на людей свідомих, які бажать, щоб їхні діти відчували себе у цій країні не ізгоями, а рівними з іншими. А таких, повірте, багато. Ми перед тим, як писати прохання про відкриття школи, проводили опитування у Колодичах (там, за офіційними даними, живе 200 ромів). Так ось, усі, у кого ми питали, готові віддати своїх дітей у ромську школу, коли вона буде, навіть тих, кого вже після кількох років навчання зі школи забрали... Нам потрібна молода інтелектуальна еліта, яка зможе рухати ромську культуру у містечку у білоруське суспільство, поважаючи і знаючи про цю культуру білорусів, інших народів, які і утворюють це суспільство. Вони створять прикладом, авторитетом для інших ромів, і поступово ситуація зміниться у кращий бік...

Альона Лявкович,
м.Мінськ,
Білорусь

Прем'єр-міністру України п.В.Ф.Януковичу
Копія: голові Комісії Верховної Ради України
з питань національних меншин п.Г.И.Удовенку
Копія: голові Держкомнацу та міграції п.Г.Г.Москалю

Заява

(Закінчення. Поч. на 1 стор.)

Просимо Вас виникнути в цю болючу проблему. Ромські організації провели значну роботу з заповнення заяв-анкет, зробили все, аби довгоочікувані кошти, які в жодному разі не компенсують втраченої молодості, здоров'я, дійшли до тих, кому вони належать.

Справа з виплатою компенсацій віддана на відкуп бездумним чиновникам, працівникам архівних закладів, які повинні б по-державному ставитися до кожного прохання, незалежно від етнічної ознаки. Допоможіть зрушити її з місця. Це у ваших силах як високої посадової особи держави.

Запитується, а де ж робота українського Фонду "Взаєморозуміння і примирення", який підписав договір про співпрацю з німецьким фондом "Взаєморозуміння, пам'ять та примирення"? Хіба не вони повинні були бути зв'язуючою ланкою між жертвами і архівними закладами, без посередників займатися пошуком документів? А у разі їх відсутності - шукати компромісний варіант із тим, щоб роми врешті отримали свою 1 тисячу доларів.

Вікторе Федоровичу!

Вірю, що наше звернення знайде розуміння, і уряд України піде назустріч людям, яких із

кожним днем стає все менше. А вже молодше покоління ставленням до старших вимірює турботу держави про свій народ.

Президент Всеукраїнської правозахисної ромської Асоціації "Чачіне" А.Адам, голова Закарпатського обласного молодіжного ромського клубу "Романі Червень" М.Горват, голова жіночої обласної ромської організації "Терне чай по нево дром" Л.Адам

Газовий сервіс у контексті бездіяльності чиновників

Здавалося, після публікації в "Романі Я" критичної кореспонденції "Чи потрібно робити політику там, де необхідна звичайна порядність?" (газета від 10 грудня 2003 року) блакитний вогник прийде і згір оселі й душі королівці. Однак... він досі не прийшов.

Для тих, хто не знайомий із подіями, які в сюжеті газетної публікації, нагадаємо:

У грудні минулого року в селищі, де мешкає близько 1500 жителів, з яких понад 700 дітей до 14 років, сім вулиць нагадували щось на зразок підготовки до великої битви. Ждана, Вишнева, Одеська, Каштанова... у траншеях (під час дощу заповнених водою). Грунт зсувається на очах. Достатньо сказати, що одинадцятилітній Віталій Богар упав у канаву і поламав руку. Лише випадковість врятувала від смерті п'ятирічного Йосипа Богара, котрий мало не втопився у болоті. Передчасні пологи, а відтак і смерть новонародженої дитини королівської роми Вільми Богар, яка впала у недобудовану магістраль газопроводу.

Сумні історії викладені у матеріалі нашого видрядження. Газифікація семи вулиць - це 1160 метрів магістралі. Ще в кінці квітня (горі!) ромська громада, яку представляв біров табору, депутат селищної ради Адальберт Іванович Шомовк, уклала угоду. Підрядник (ВАТ "Закарпаттягазбуд", В.Г. Фільварочний) зобов'язався розпочати роботи з будівництва підземного газопроводу з пластмасовими трубами не пізніше через 15 днів після отримання авансу.

У травні фірма отримала 19 тисяч 600 гривень. Були швидко розкриті вулиці, у деяких місцях прокладені пластмасові труби. Однак якось непомітно газобудівники, забравши техніку, зникли з об'єкта.

Ясна річ, обурені такою безвідповідальністю, жителі "розривних вулиць" звернулися в селищну раду. Зателефонували в місто обласного підпорядкування Мукачево, де знаходиться згадана організація. Звідти, як із рога достатку, посилалися обчаники. Та справа з місця не зрушувала.

Заступник голови селищної ради Іван Васильович Блищак

ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО НАДРУКОВАНОГО
Газово сервісо андо контексто біладжавіле-раєніго

говорив вашому кореспонденту:

- З'явилися з керівництвом "Закарпаттягазбуду". Дали слово, що днями голубе паливо прийде до ромів.

Під час того приїзду в селище мали зустріч з Борисом Вікторовичем Самиковим, виконробом. Пообіцяв передати Ларисі Янівні Савковій, яка веде всі питання газифікації, пришвидшити роботи на об'єкті.

Що "фірма" реагує на скарги - мали можливість пересвідчитися. Звідкілься виникли екскаватор і зварник 4-го розряду Віктор Дзямок, його помічник Геннадій Мецгер і тракторист, який попросив не називати його прізвище, (школярі записали номер трактора - 7277). Кілька хвилин працювали, зариваючи труби. У поспішності навіть забували прикрити трубу піском.

РОМІВ ОБДУРИЛИ, СЕБЕ СКМПРОМЕТУВАЛИ

Аби не втомлювати читачів "газовими" проблемами, з якими днями знову (вдруг!) зустрілися у ромському таборі, зазначимо:

- 1) газовий факел загорівся хіба що в оселях українців смт Королево, а також у сусідніх селах;
  - 2) скарги ромів у високі організації, як і до керівництва "Закарпаттягазбуду", залишилися без відповіді.
- Керівництво газового господарства, як і селища, району, втрачає дуже багато, - авторитет.
- Зимували зиму 2003-го року ромі в домівках, які обігрівалися дровами, закупленими на базарі. Віз (фіра) обходилася у 80-90 гривень.

Першого вересня в місцевій

школі, розташованій у таборі, ще не розпочалися заняття, - прохочив ремонт приміщення. Газ не заведено. Отже, коли знову обдурили, - навчатимуться діти в холоді. Що ми побачили? Траншеї зарито. Аби прийшов газ - потрібно небагато зусиль... Підключити...

Біров табору пан Шомовк бідкався:

- Вже написали четверту скаргу. Кошти від людей зібрано... Що мені робити? Роми уже не вірять, що будуть і цієї зими з голубим паливом...

Голова селищної ради пан Ковач теж розводив руками:

- Ми телефонували в Мукачево, і в Виноградів...

...Згадана критична кореспонденція, з якої почали розмову, закінчувалася словами: "Всього чотири - п'ять днів потрібно, аби завершити роботи... Набере організація об'єктів, а потім мучать людей. Вже й по місцевому телебаченні показували, як ромам Королево заводили газ. Ніщо не помагає..."

Говорили нам королівські ромі: "Ми ще подумавмо, чи обиратимемо своїм біровом і депутатом Бейлу Шомовка. Ми вже знаємо ціну слова і пана голови селища. Думаємо, що і райононе керівництво, що в "білому домі" Виноградова читає газети, дивиться телевизор."

Можливо, тим, хто постраждав від "газифікаторів", треба подати позов до суду...

Отакій "сервіс" отримують ромі за гроші, трудно зароблені гроші.

Юлія Зейкан, ромський табір селища Королево на Закарпатті
На світлинці Мирослава Горвата: хвилюються ромі, бо скоро настануть холоди.

РЕПЛІКА ДО ТОЛЕРАНТНОСТІ НАМ ДАЛЕКО КО ТОЛЕРАНТНОСТІ АМЕНІГЕ ДУР

Наша газета вже не раз писала про здатність створювати негативний образ ромів у ЗМІ. За серпень і вересень нинішнього року своєрідну палму першості у цьому, певно б, отримала Вінниччина. Судить самі.

У інформаційному щотижневику "Дев'ятий вал" від 11 серпня у статті "Наркотичний трафік: Жмеринка-Донбас" під рубрикою "Життя на кінці голки" Валерій Коротков навіз чужачам думку, що ромі Вінниччини нічим більше не стурбовані, як лише бути наркокур'єрами, переправляючи макониння із Жмеринки на Донбас. "Свою нішу в наркобізнесі міцно зайняли представники романської (?! - Е.Н.) національності", - пише журналіст без найменшого сумніву.

Вторить В.Короткову і Людмила Головашна, автор статті "У Тростянці викрито наркопритон" з підзаголовком "Його утримувала родина циганів", опублікованій в газеті "ЗЗ канал" від 18 серпня.

Щоб підсилити негативний образ рома, деякі журналісти, використовуючи інтернет-сайти, звинувачують уся націю як суцільних крадіїв. Серед них і Юлія Таралата зі своєю статтею "Ромале обокрали пенсіонерку" (газета "РІА" за 1 вересня ц.р.).

На наш погляд, журналістика, як така, вимагає етичності, особливо якщо журналіст працює з такою "вогнебезпечною" темою, як міжнаціональні, міжконфесійні відносини, проблеми етносів. Адже кожне необережне слово може бути сприйняте цією чи іншою групою як образа національної гідності й стати провокацією. Часто повторюване і підхоплене ЗМІ неправомірне узагальнення може стати негативним стереотипом. Що у даному випадку ми і бачимо.

Авторам цих статей бажано було б ознайомитися з "Резолюцією Ради Європи", № 1003, з журналістської етики, прийнятою на 44-й сесії ПАРЄ в 1993 році (а Україна є членом Ради Європи). "ЗМІ мають моральні зобов'язання щодо захисту демократичних цінностей, поваги до людської гідності і вирішення проблем іншим шляхом, вони повинні протистояти ненависті й конфронтації і засуджувати всі види дискримінації".

Євгенія Навроцька

РОМ-ПРЕС

Україна не хоче блокади Придністров'я

Президент України Леонід Кучма розкритикував керівництво Молдови за намір змінити напрямом переговорів із придністровського урегулювання і заявив, що Україна не підє на економічну блокаду Придністров'я. Він підкреслив, що ні в якому разі конфлікти на території СНД не слід вирішувати методами економічної блокади чи військовим. Він нагадав, що Україна підписала договір із Молдовою, яким передбачено проходження придністровських вантажів через український кордон тільки за наявності печатки молдовської митниці.

ЧИТАЧ СТАВИТЬ ПРОБЛЕМУ

ПОТРЕБУЄМО КРАЩОГО ДО СЕБЕ СТАВЛЕННЯ МАНГАС МАЙ МІШТО ПАТІВАСА НЕ АМЕНДЕ

Мої батьки вибрали осілий спосіб життя в 1935 році, після виходу на екрани фільму "Останній табір". Щодня борються за існування, за кусень хліба, взимку за дах над головою, терпять образи - все це стало нестерпним. Місто Шостка Сумської області гостинно прийняло нашу родину: житло, робота, школа - чого треба було ще для вчорашніх мандрівників.

Жодне свято в місті не обходилося без батькової гармошки. Музика Мусенка, хор Романенка - вперше прозвучали в місті по радіо, що як диво з'явилося в оселях. Фотографія коваля Миколи

Григоровича Мусенка постійно висіла на миській Дошці пошани...

Чотирирічним хлопчиком я зустрів тут жакливу війну 41-го. Есесівці тричі з'являлися у нас вдома. Де було мені зрозуміти, що великі кремезні дяді приходили забрати моє життя, життя сестри, мами і тата. Деякі сусіди охоче за пляшку спирту вказували на циганську см'ю, до речі, єдину на той час, яка мешкала в Шостці. Що ім злого скоїв я - малюк, якої винюди, задоволення хотів отримати "добрий" сусід, з яким моя родина ділилася останньою крихтою хліба-солі?

Нас врятувало чудо, ми вижи-

ли завдяки дядькові Михайлові, який порадив нам перед війною змінити в паспорті національність "циган" на "молдаванин".

Дядько Михайло пройшов шлях від безграмотного хлопчика до полковника Радянської армії, почесного громадянина М.Запоріжжя, визволяв Відень, мав найвищі нагороди, закінчив війну в Потсдамі. Протягом усього життя його приклад був для мене зірочкою, що вела до самопізнання. Дві консерваторії, факс - операційно-симфонічний диригент. Свого часу мав різні запрошення, та вибрав Сумщину, якій я заборагував. У 1983 році очолив камерний ор-

кестр Сумської філармонії. За десять років роботи - понад 1 500 концертів по області та за її межами з видатними солістами. В 1987 р. оркестр вибором звання лауреата Республіканського конкурсу, зайняв чільне місце в культурному житті міста і області.

Людська ментальність завжди переслідувала мене (яке неподобство - циган буде маму керувати?!). Одинадцять років заборони на професію. Скільки не зроблено корисного для суспільства, для юнацтва, яке, крім розбещення, в собі недоторкану, щирю любов, вірність, ніжність, повагу до законів буття свого народу.

Я пишаюся цим гордим, волелюбним народом! Нація, яка на-

родила безліч талановитих людей, які невтомно віддають своє життя, Божий дар людям, сьогодні гідна кращого до себе ставлення! Як часто чуєш: цигани - злодії, брехуни. А що зробили ви для того, щоб цей маленький народ став пліч-о-пліч з вами і в радості, і в біді?! Подайте руку доброї волі, і ром стане вашим вірним другом, братом! Надворі 21 сторіччя, а ненька Україна все ще ділить своїх дітей на синів та пасинків. Деклараціями "про відродження ромів" справи не заридиш. Жодна програма без економічного підкріплення та контролю за її виконанням не позбавить наш народ матеріальних злиднів, не підіме освіту на сучасний рівень, не дасть ромській молоді стати суспільно корисною в розбудові майбутнього суспільства.

Володимир Мусенко, м.Суми

Аби звучали і пісня, і мова

Кор. Ні для кого не таємниця, що сьогодні для багатьох жашківських ромів, а їх лише у місті близько трьохсот, важливо, за якого кандидата в президенти віддати свій голос. Хочеться, аби на виборах-2004 переміг той, хто дбатиме про людей не на словах, а на ділі.

Микола Рачковський: Ромське населення міста потерпає від дискримінації, перебуває у нелегкому матеріальному становищі. Матеріальні проблеми утворюють немало питань, з яких роми шукають вихід. І тільки організації - громади допоможуть зберегти, не дати зникнути своїй ромській культурі, традиціям. Дуже часто кандидати, які збираються посісти найвищу посаду в державі, багато чого хіба що обіцяють.

Болісна тема - освіта. Переконалими, що ромські діти повинні ходити до загальноосвітніх шкіл. Багато дітей не вчаться, жебракують на базарі. Через таких дітей і їхніх батьків у інших народів складається погана думка про всю націю. Адже їхня бідність, безробіття і масова неграмотність негативно впливають на авторитет суспільства. Для таких дітей треба відкривати недільні школи, де б поглиблено вивчалися ромська історія, культура та мова. Крім того, у таких школах необхідно проводити додаткові заняття для учнів, які відстають із ряду предметів.

Щоб піднести імідж ромів треба, аби нація була грамотна, а для цього потрібно учитися. Тільки через дорогу до освіти до цього можна прийти.

Цього року ми направили одну дівчинку на навчання в юридичний технікум. Поступила вона на своєму, як звикли казати, ен-

ЩОБ ПІДНЕСТИ ІМІДЖ ТЕ ВАЗДАС О ІМІДЖО

Які і що зробити, аби ромські організації стали тим силовим полем, навколо якого згуртуються люди? Про це бесіда із лідером та його заступником із Жашківської громадської общини циган "Ромале" - Миколою Володимировичем Рачковським та Олександром Петровичем Дубровенком.

тузізмі. А є в нас і інші дівчата, юнаки, яких би потрібно направляти на навчання, підтримувати матеріально.

Олександр Дубровенко: Цілком підтримую Миколу Володимировича. Освіта - це та сфера, де формується наше майбутнє. Сьогодні ми мусимо говорити, що за наявності величезної кількості навчальних закладів та пропонувань сучасних професій незначне число ромів продовжує освіту на державних формах навчання. У селі, де навчається син чи донька, батько і мати збиваються з ніг, крутяться на базарі, аби дістати відповідні кошти. Доводиться говорити й про низьку зарплату освітян.

Не можу не говорити з турботою про те становище, яке нині панує і в культурі. Думаю, що не лише в нашому місті, яке розташоване на велелюдній трасі Київ-Одеса, нема де послухати запальну ромську музику, пісні. Культура у підвешеному стані - клуби, будинки культури з початку незалежності у психіках у владі.

Кор. З утворенням "Ромале" Ви можете знайти охочих створити свої об'єднання - любителів сучасної ромської музики, естрадної. Очевидно, в організації є молодь, яка

охоча до проведення змістовного дозвілля.

Микола Рачковський: У нашій організації є понад 100 молодих людей. А Олександр Петрович свого часу закінчував Київське культурно-просвітнє училище, естрадно-цирковий відділ, то йому з руки стали організатором. Деякі намітки стосовно цього вже є.

Олександр Дубровенко. Так, я свого часу мріяв, що вивчуся грати на різних інструментах, зроблю оркестр і завідуючим клубом працював, і грав. Тепер доводиться виживати, в основному займаючись торгівлею. Рятую багато ромів те, що наше місто є своєрідною "торговельною меккою", стоїть на трасі Київ-Одеса. І дійсно, у напрямку розвитку культури, освіти, нам необхідно багато чого зробити. Треба відроджувати й ромські традиції, обряди, табірну пісню.

Розвивати підприємливість. Захищати права ромів

Кор. І все ж шкода, що дуже мало ромів Жашкова та району нині займаються різноманітними народно-художніми промислами. Для ужиткових речей знайшлися б покупці.

Микола Рачковський. Ко-

основні пріоритети. Серед них і сприяння економічного зростання благополуччя ромської сім'ї, і підтримка традицій та освіти ромських дітей.

Кор. Ви говорили про дискримінацію ромів. Маєте конкретні приклади?

лись дійсно ромські промисли годували родини. Та й нині літні роми, зокрема у селах, не забули і ковальство, і роботу з металом. Більше тепер займаються, коли не торгівлею, то працюю на присадибних ділянках. Я сам закінчував кооперативний технікум у 1987 році. Працював заговеільником (і нині роми виживають, збираючи метал, а жінки скуповують лух і перепродають). Займаюся бізнесом. У нашій організації теж є роми, які не мислять себе без підприємницької діяльності.

Роми - теж мають свої проблеми, переживання й історію. Теж пережили і голодомор, і війну, і перебудову. У них такі самі права і обов'язки, як і для всіх людей. Розробляючи програму діяльності організації, визначили

Микола Рачковський. Торік у грудні п'яний водій "Москвича" наїхав на мою матір і сестру. Як наслідок - мати померла, а сестра у 36 років залишилася інвалідом, маючи на руках двох дітей. Тривалий час лежала у лікарні, де за все потрібно було платити. Той, хто заповняв горе, відбувся легко. Дали 3 роки умовно...

Я навів приклад із своєї родини. Достатньо й інших. Отже, нам треба мати свого юриста, який би захищав інтереси ромів. Добре, що створено правозахисний центр "Чачіне" ("Правдивий захист"). На часі й організація і в нас центру правового захисту ромів.

Розмову вела
Юліанна Камська

Свято "Ми - краплини Батьківщини" СВЕНТО (ІНЕПОС) "АМЕ - СЕМО АНДО ТЕМ"

У Чернігівській області пройшло свято "Ми - краплини Батьківщини", яке уже вдруге проводиться напередодні річниці Незалежності України. Як і минулого року, гостинно відчинив двері для його учасників та гостей Чернігівський обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм.

Своє мистецтво презентували народні умільці, аматори, професійні митці. Так, культуру українців представляв ансамбль "Сверські клейноди" філармонійного центру, культуру ромів - солістка ансамблю "Неве Рома" - Ліля Іванова, дівочий ансамбль з м. Носівки, культуру євреїв - творчі колективи обласної єврейської общини, народний єврейський

театр "Шпігль", поляків - культурно-просвітницької спілки поляків міст Чернігівської області, греків -

Ніжинське міське товариство греків, азербайджанців - солістка чернігівського ансамблю "Каблучок". Традицією свята є те, що кожен, хто має бажання і здібності, може представити тут своє національне виконавське мистецтво.

За плідну роботу з збереження та розвитку національної культури ромів України, активну участь у концерті "Ми - краплини Батьківщини" та з нагоди 13-ї річниці Незалежності України національно - культурне товариство "Неве Рома" було нагороджене грамотою Управління культури Чернігівської обласної державної адміністрації.

Марія Іванова,
м. Чернігів

ПІДКОВА НА ЩАСТЯ ПЕТАЛ ПРЕ БАХТ

Господар свого коня кує... а друг допомагає. І вороний стоїть, значить: без підкови йому ні туди, ні сюди...

Кнь у господарстві - то годувальник. Нині він у Йосипа Йосиповича Волошина один. А ще недавно дивував дітей ромського табору двома красенями... Тепер залишилася хіба що кобила Мар'яна. Аби добувати хату потрібні були кошти. Отож продав коня.

На світліні Мирослава Горвата Петро Горват і Йосип Волошин під час роботи.

ЧАК НОРРІС - УЛЮБЛЕНИЙ АКТОР МІЛЬЙОНІВ ЛЮДЕЙ

Навряд чи знайдеться в Росії чи Україні ромська родина, яка б не знала ім'я популярного американського актора Чака Норріса. Сміливий, винахідливий рейнджер - гроза для злочинного світу. Фільми з участю Чака Норріса є касовими, їх, особливо молоде покоління, люблять. Гейро - це не супермен, а реальна людина, яка всього досягла своїм розумом, участю у спорті.

На світліні: популярний актор у колі молодих ромок під час свого приїзду в Москву.

Світлина з архіву ужгородського музиканта Наці Пана.

ВЕЛИКА РОДИНА КОРЖЕВИЧІВ

БАРИ ФАМІЛІЯ КОРЖЕВИЧІВ

Хатини, де живуть роми, визнати не дуже важко. Хоча й у селі Ботин, розташованого на межі Луцького і Ківерцівського районів, замощених осель не так і багато. Звідти селяни від часу розвалу місцевого колгоспу, а роми і погові. Визирають їхні оселі у світ темними мутинами від дощових патьоків вікнами. Єдине, що відрізняє, - на подвір'ї маленька клуня, яка похилилася на бік, і гурт замурзаних дітлахів.

Ніна та Микола Коржевичі купили свою хатину, коли ще прийшли працювати у колгосп імені Горького, що був раніше у цьому селі. Двадцять років господарства додому ходила на різні роботи у городню бригаду, а її чоловік пас худобу або ж підвозив корми на тваринницьку ферму.

Всі ж Микола, хоча й не вмів і сапки зробити, як мій батько виклепував, але завжди намагався бути ближче до коней, яких любив і любить досі, - злітає Ніна. Минулого місяця глава смейства ще працював, але тепер знову без праці. Чекає допоки з'явиться якась нагода ще кілька гривень заробити. Без роботи він довго не зможе...

У невеличкій ромській оселі гамірно і велелюдно. Змушені були Коржевичі дати притулок і старенькій матері Ніни, Любові Митрофанівні Губенко, і решті її доньок. А їх у старенької аж шестеро. Щоправда, є ще два сини - Григорій та Володимир, які мешкають окремо. Один - у Ківерцях, а другий - у Горьківському районі.

У тридцять років Любов Митрофанівна залишилася вдовою. Її чоловіка Герасима, який працював у селищі Цумань ковалем, у 1967-ому вбили місцеві дебошири. Помстилися вони тоді нібито цю смертю за образу Герасимовому двоюрідному брату Ніни ж ті кривдники вже давно повернулися із місць позбавлення волі,

а сім'я рома Герасима так і залишилася без господаря та власного кутка. Відразу ж після того пішла Люба із дрібними дітками поміж люди. Де просила попоїсти, а де пускали й переночувати. Не звикати їй було до ковацького життя. Хоча її батьки вели ослиний спосіб життя - мали свою хату і землю у селі Сошичне

Камінь-Каширського району. Та ще у війну німецькі окупанти зруйнували ту оселю дощенту, а родина змушена була шукати прихистку деінде.

Я пам'ятаю, як прийшли німці і ми ткали городами до лісу. Коли вони почали навздогін стріляти, падали просто у ріллю, а потім з острахом дивилися як одна за іншою спалахували ромські та й українські оселі, - згадує баба Люба. - Наших ромів взагалі особливо жорстоко нищили фашисти. Кидали маленьких діточок живцем у ями і загортали трактором, а потім рівняли такі могили із землемо.

Тож після окупантських тортур зірвалися з насидженого місяця батьки Любові Митрофанівні і прибулися у приміське село Гірка-Полонка. Там і виросла Люба. А пізніше, коли вийшла заміж, перебралася у Цумань. Як вдалося після смерті чоловіка їй

живити з дітьми, і сама не знає. Хлопці ходили у школу. Григорій закінчив десять класів, а Володя - вісім. Дівчата вже четвертого чи п'ятого класу забували про книжки і зошити, а ще через кілька років виходили заміж та народжували і доглядали дітей. У Любові Митрофанівні зараз 46 внуків і майже тридцять правнуків.

сотню-другу господар дому. Отак і виживають.

А наймолодший син Ніни - десятирічний Сергішко ще жодного разу не відвідував школи, бо й інші ромські діти не ходять туди. Однак, як запевняє Ніна, з початку наступного тижня його вже "здадуть" на навчання разом із семирічною донькою її племінниці, Руткою.

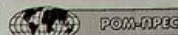
Навчання для ромських родин чи не найбільша проблема. 15-річна онука баби Люби, Сніжана, лише читає по складах, а 27-річна невістка Ніни - Інна, яка нещодавно переїхала зі своїми батьками із Запоріжжя, не може навіть розібрати назву населеного пункту на "маршруті"...

Як відомо, безграмотних людей набагато легше обдурити. Якби, наприклад, не вмів Микола і Ніна прочитати чи порахувати свої заробітки, навряд чи б отримали земельні паї і розбралися із орендними платежами за неї. А так час від часу все ж отримують у приватному сльгоспідприємстві, що утворилося замість колгоспу, то зерно, то цукор. А це неабияк підмога і порятунком від голоду. Адже красти не підуть. - Помилуй Боже іти красти, - каже Ніна.

Всі про це у селі знають. І ромів не бояться. Судси запрошують їх допомагати на городі, та й відпочивати разом - на хрестинах чи весіллях.

А веселитися роми вмюють і люблять. Недарма ж бо, наймолодші витягли шибку з вікна і на подвір'ї поставили магнітофон. Аби танцювати. Така вже ромська вдача - запальний вихор танцю і не менш запальна пісня. А головне - воля. Бути вільному навіть від власних проблем і, якщо вдасться - від будь-яких перипетій повсякденного життя...

Олена Мороз,
Волынська область

Виборчі метаморфози

ЦВК затвердила витрати на проведення виборів Президента 2004 року в сумі, що складає близько \$ 73 млн. Проте ця сума недостатня, оскільки виходить за рамки фінансування, запланованого у минулому році, і прийнятим Держбюджетом, нині становить вона трохи більше 150 млн. Мотивом для подорожчання кампанії стали зміни статті закону про виготовлення прозорих урн, на що необхідно витратити 341 грн. за один комплект, та збільшення кількості кандидатів у Президенти. Замість запланованих двадцяти, шість зареєстровані понад норму.

Єврокомісія нагнісала в Україну бога

У першій декаді вересня пост посла і голови представництва Європейської комісії в Україні посів Ян Бог, замість Норбера Жустена, який займав цю посаду раніше. Ян Бог працює в Єврокомісії з 1978 року.

Свято сала

На початку жовтня в Криму пройде фестиваль "Українське сало-2004". Цей захід відбудеться під егідою Ради Міністрів Автономії. За задумом авторів ідеї, фестиваль буде поєднувати у собі елементи народного гуляння та оптового ярмарку.

Чоловіків зовсім не буде

Генетик Австралійського національного університету професор Дженні Грейвс дослідила, що через десять мільйонів років чоловіки зовсім зникнуть, а замість них з'являться два, а то й більше видів людей. До цього спричинить Y-хромосома.

Різно заперечили жінці-генетику чоловіки. Доктор Дмитро Філатов із університету Бірмінгема переконаний, що чоловіки збережуться, бо згадана хромосома зникати і зникне. Поживемо - побачимо.

ДО 90-І РІЧНИЦІ ПОЧАТКУ І СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Воїни Кгетани

Допля країни, зміни формацій своїм чорним крилом зачепили і ромські сім'ї. Значна частина осілого населення напередодні Першої світової війни жила звичайним життям. Будучи мобілізованими в армію, вони швидко просувалися сходами військової кар'єри. І напередодні Лютневої революції вже були молодшими офіцерами царської армії.

На фото, яке датується 28 лютого 1917 року, ви бачите двох ромів-кавалеристів Володимира і Григорія Набаранчуків, які вдало зафіксовані фотографом водночас у стані роззубленості та ейфорії після відречення царя Миколи II від престолу. Радянська влада жорсткими методами карала лютий вияв непокорі, притаманний ромському духу.

Володимир був заарештований після перемоги Жовтневої революції і розстріляний як офіцер, який не забажав перей-

ти на бік революції, Григорій після жовтневих подій залишається у місті Аккермані. У часи нової економічної політики (НЕП), яку розвинула радянська влада, дозволивши працювати приватним підприємствам, відкриває ковбасний цех. Та у 1931 році він був заарештований як неппман - ворог народу і засуджений трійкою на 10 років заслання. Його вислали на Колиму, звідки він і не повернувся.

На світліні: Григорій Набаранчук та Володимир і Григорій Набаранчуки, такими вони залишилися у пам'яті нащадків.

P.S. Ці фотографії ми отримали від родичів Набаранчуків, які проживають зараз у м. Києва. Про одну з родин читайте у своєгоднійшому номері на сторінці дев'ять.

Володимир Бамбула,
М.Золотоноша

Пам'яті маестра футболу

26 вересня відбувся обласний турнір ромських футболістів команди, присвячений пам'яті одного з найяскравіших гравців СК "Русь" - футболіста Яна Томаша.

У змаганні брали участь команди міста Ужгорода та Ужгородського району. Організаторами виступили Закарпатське обласне товариство ромів "Амаро дром" (керівник Е.Й. Пап) та Управління з питань фізичної культури і спорту ОДА (начальник С.І. Гаупт). Учасники турніру показали високу технічну та змагальну гру. Премога команди "Радванка" (керівник Мирослав Горват) відбулася у гострій спортивній боротьбі.

На світліні: футбольна команда "Готвальда"

Вл. інф.

Довинні мати захист

Тробиуй те авел чачіпе

Є на Луганціні місто Свердловськ.
Ми - молода ромська громада цього міста. Як ми вже писали, наша організація "Романо Дром" організована для того, щоб допомогти своєму народові, а також для того, щоб відродити культуру, мову, звичаї тощо.
Розовім про кілька ромських сімей нашого міста. У роки війни сім'я Василя Кузьменка жила на Полтавщині, двічі її намагалися розстріляти, вона вціліла дивом. Старша дочка Василя Марія залишилася вдовою з дитиною на руках: її чоловіка Івана Мазинченка призвали в лави Радянської армії захищати Батьківщину. Він був танкістом, і в одному з боїв його танк став йому могилою. Родина Білоуса Порфирія Власовича втратила сина Григорія, який загинув під Каневом. Можна навести ще безліч подібних прикладів. Наш народ страждав і після війни. У 1956 році вийшов указ припинити кочове життя. Багато хто був проти, тому що кочове життя - це традиція нашого народу, і все-таки народ виконав цей указ - люди пішли на роботу, дітей віддавали в школу. Тобто, стали вести осіле життя. Роми нашого міста звикли до такого життя також. Ось Леонід Перцев, 1923 року народження, прожив усе своє життя у Свердловську на Луганціні. У війну сім'я його батьків постійно ховалася, тому що в окупацію постійно підстерігала небезпека. Страх за своє життя, голод, холод, загибель близьких - що може бути страшніше? Проте все робили, аби вижити. Після війни Леонід пішов працювати в міську лікарню, звідти і вийшов на пенсію. Діти вчилися, потім старший син пішов, як і батько, працювати в лікарню. А менший закінчив торговельний технікум. І таких родин у нашому місті чимало.
Під час перебудови роми, як і інші жителі України, залишилися практично без грошей. Всі вклади в Ощадбанку заморожені. Жити треба, але як? Як учити дітей, якщо зараз навчання платне? І знову наш народ став кочувати, шукати роботу в ближньому зарубіжжі, щоб вижити, і знову роми зайнялися ворованим, багато хто жебракує.
Тому зараз, як ніколи раніше, потрібна єдність серед ромів, своє об'єднання, своя організація - щоб допомагати вижити, відстоювати свої права, мати захист.
Наша організація "Романо Дром" намагатиметься полегшити життя ромів міста Свердловського.

Іван Білоус,
голова товариства "Романо Дром", м.Свердловськ
Луганської області

Здоров'я дітей завжди є пріоритетним напрямом у житті будь-якої спільноти. Якщо у сільській сім'ї батьки дитини, яка захворіла, часно звертаються по допомогу до лікарів й отримують відповідну кваліфіковану допомогу, то ромські батьки не завжди знають, як продовжити лікування, зокрема після гострих захворювань.
Як правило, ромські батьки не

батьків щиро дякую тим, хто допоміг організувати відпочинок нашим дітям. - зауважила ромка Лома Рац.
- Дякуємо за організований відпочинок наших дітей, бажаю щастя, здоров'я і добра тим людям, які піклувалися про них. Частіше б організували такі заходи, - промовила Софія Лакатош, мати десятих дітей.

добалися, - сказав семирічний Давид Матей.
- А я дуже любила плавати в басейні і їсти морозиво й тістечка. А взагалі, там так смачно готують, - поділилася своїми враженнями однокласниця хлопчика Маріанна Поп.
- Нам дуже подобалося у таборі, особливо цікаві заходи, які там організовувалися. Смачно готували страви досвідчені кухарі. Проте

ВІДПОЧИНОК ВДАВСЯ НА СЛАВУ ПІГЕНИШАГО ЛАЧО САС

знають і де влітку оздоровити своїх дітей. Протягом всього існування ромського великодобронського табору їхні діти жодного разу не відпочивали у лікувально-оздоровчих закладах.
Завдяки клопотанню працівників газети "Романи Яг" і за підтримки і чуйного розуміння представників обласної і районної державних адміністрацій, зокрема голови ОДА І.М.Розака та голови райдержадміністрації С.Ю.Лапонога, ромські діти отримали путівки у лікувально-оздоровчий табір УСБ "Закарпаття", що поблизу с.Гараздівка Берегівського району, який розташований серед розкішної закарпатської природи й де функціонують басейни з термальною водою.

через тиждень ми троє поїхали додому, бо нам було якось не по собі. Нам не вдалося виповнитися 15 років, а більшість були діти від п'яти до одинадцяти років. Почували себе серед них незручно, тому й раніше повернулися з відпочинку. Ми були вперше, то не були обзнані. Думали, що там будуть і наші ровесники, але в основному там були діти молодших класів. Але відпочили непогано, - сказав Миклош Олар.

32 дитини протягом двох тижнів поправлялять своє здоров'я, відпочинуть і задоволені, веселі та бадьорі повернулися у свої домівки.
Журналісти редакції вирішили відвідати великодобронський табір і дізнатися в батьків і дітей їхнє враження від відпочинку.
- Раді, що наші діти відпочили. І хоч їм довелося вперше два тижні бути без батьків, все було добре, дітвора задоволена. Бажаю всім доброго здоров'я і від усіх

- діточки, що найбільше вам сподобалося у таборі і яке враження у вас залишилося?
На це запитання відразу відповіла 11-річна Катерина Лакатош:
- Коли ми приїхали, то нас зустріли працівники табору УСБ "Закарпаття" й поселили на другому поверсі. Жили ми по 4 чоловіка, а годували 3 рази на день. Працівники табору проводили різні розважальні заходи, організовували походи на природу. Ми купалися в басейні, займалися фізичними вправами на спортивних майданчиках. Взагалі було весело. Проте дуже скучали за батьками. Адже ми вперше так довго не були разом з ними. Дякую за відпочинок.
- Мені теж сподобалося, особливо займатися спортом на спеціально обладнаному майданчику. Веселі, організовані ігри й смачні страви мені теж дуже по-

Чимало ще було хороших відгуків від батьків і дітей, а також і подяк. Особливо від тата глухонімого Хорберта Горвата - за те, що його шестирічний син відпочивав разом з усіма дітьми у лікувально-оздоровчому таборі, а також за те, що товариство "Романи Яг" піклується про влаштування Хорберта у спеціалізовану школу для глухонімих.
Відвідаючи з табору ми подарували дітям газету з їхнім фото і заміткою про їхнє відправлення у табір, побажали міцного здоров'я й успіхів у навчанні, а вони, у свою чергу, дякували й услід махали руками, промовляючи: "До нових зустрічей!"
Валентина Опаленик,
Єва Сюрет.
На світліні Мірослава Горвата: великодобронські діти після оздоровлення

ОФІЦІЙНО ПРО ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ РОМІВ У ЄВРОПІ ПАЛО ЧАЧІПЕ РОМЕНГЕРО АНДА ЄВРОПА

Ми продовжуємо публікувати офіційні документи, прийняті на високих міжнародних рівнях. Рекомендації, які ми публікуємо нижче, мало відомі широкій громадськості. І хоча минуло вже два роки з часу їхнього обнародування, проте, вони не втратили актуальності і сьогодні.

РЕКОМЕНДАЦІЯ 1557 (2002) І РАДИ ЄВРОПИ
1. Майже десять років тому у своїй рекомендації 1203 (1993) "Про ромів у Європі" Асамблея наголосила на необхідності спеціального захисту ромів і засудила різноманітні форми дискримінації, якій вони піддавалися в державах-членах Ради Європи. Незважаючи на значні зусилля міжнародних організацій, національних урядів, місцевої влади і неурядових організацій, поставлених в цій рекомендації цілі були виконані в обмеженому обсязі.
2. Асамблея нагадує про Європейську конвенцію про захист прав людини й основних свобод 1950 року, Європейську конвенцію з попередження катувань і нелюдського або такого, що принижує достоїнство поводження або покарання 1987 року, Європейську хартію регіональних мов або мов меншості 1992 року, Рамкову конвенцію про захист національних меншин 1995 року і Європейську соціальну хартію (переглянута) 1996 року.
3. На сьогодні роми, як і раніше, піддаються дискримінації, маргіналізації і сегрегації. Вони зу-

стрічаються з широкомасштабною дискримінацією у всіх сферах громадського і приватного життя, у тому числі стосовно можливості користування громадськими закладами, доступу до освіти, зайнятості, медичним обслуговуванням й житлом, щодо питань перетину кордонів, надання притулку. Ізоляція, економічна і соціальна сегрегація ромів перетворюються в етнічну дискримінацію, що, звичайно, зачіпає найбільш соціальні групи.
4. Роми утворюють особливу групу через свій подвійний статус меншості. Вони є етнічною громадою, і більшість з них належать до соціально неблагополучних верств суспільства.
5. На сьогодні у більшості держав-членів Ради Європи чимало ромів перебуває у важкому економічному становищі. Незважаючи на зусилля в соціальній сфері, ринкова економіка, особливо у своєму ліберальному варіанті, призводить до воляції неблагополучних соціальних груп, включаючи і ромів, навіть у найрозвинутіших європейських державах. У країнах Східної і Центральної Європи процес економічних і пол-

ітичних перетворень додатково ускладнює їх соціально неблагополучне становище.
6. З юридичної точки зору, як і раніше, не у всіх державах-членах РЄ ромська громада визнана як етнічна або національна меншість, внаслідок чого у всіх цих країнах вона не користується правами, встановленими відповідно до цього статусу. Роми повинні розглядатися як етнічна або національна меншість у кожній державі-члені ЄС, і їхні права як меншин повинні бути гарантовані. Діють і повинні застосовуватися положення Рамкової конвенції про захист національних меншин і Європейської хартії регіональних мов або меншості.
7. Останнім часом відбулися зміни в характері й напрямку міграції ромів в умовах помітного зростання її нелегального аспекту - навіть країни, що колись були транзитними, перетворилися на країни кінцевого призначення. Етнічні конфлікти і громадянські війни, що мали місце в останні десять років у визначених регіонах Європи, активізували міграцію ромів. Ця міграція не перевищує середні показники міграції з країн Центральної і Східної Європи, однак через свій характер - мігрують не окремі особи, а численні родини - привертає пильну увагу громадськості. Одночасно деякі держави

прийняли нормативні положення й інструктивні вказівки, явно спрямовані на те, щоб не допускати в'їзду ромів у ці країни, і прямо або побічно дискримінаційні стосовно ромів.
8. Необхідно прийняти цілу низку заходів зміцнення довіри і консультативного сприяння, що спрямовані на надання допомоги і запобігання подальшій воляції ромів, які мігрували з Центральної і Східної Європи і які вже проживають у країнах Західної Європи. Також необхідно здійснити ефективну підтримку в справі реінтеграції тих мігруючих ромів, котрі повертаються на батьківщину.
9. Роми, будучи повноцінними громадянами тих країн, де вони проживають, повинні мати рівні з іншими народами права й обов'язки. Щодо ромів необхідно визнати право на пересування. У світлі своїх можливостей, а також економічних, політичних, культурних і соціальних ресурсів роми не мають відповідальності в суспільстві, тотожній відповідальності більшості населення. Більшість населення повинна прийняти у своє суспільство ромів, не піддаючи їх асиміляції, і надати їм підтримку як неблагополучній соціальній групі. Роми повинні прийняти норми, що регулюють життя суспільства в цілому, і їх можна залучити до активнішого вирішення власних проблем за умови створення належних умов, стимулів і підтримки з боку держави.
10. Державам-членам Ради Європи слід сприяти створенню ромів власних організацій і їх участі в політичній системі як виборців, кандидатів або депутатів

національних парламентів. Необхідно вжити заходів, що стимулюють основні політичні партії до включення ромів у виборчі списки, висування їх на виборчі посади. Держави покликані розробляти і проводити в життя політику, спрямовану на повноправну участь ромів у громадському житті, у державному керуванні на всіх рівнях, а також на зміцнення демократичних настроїв серед ромів. Громадам, організаціям і політичним партіям ромів необхідно повною мірою надавати можливості участі в процесі розроблення, здійснення і контролю програм і політики, які спрямовані на поліпшення їхнього нинішнього становища.
11. Необхідно поліпшити становище ромок, оскільки вони відіграють визначальну роль у справі поліпшення умов життя ромських родин. Ромки страждають від потрійної дискримінації - як особи ромської національності, як жінки і як особи, що належать до соціально неблагополучної групи.
12. Асамблея пропонує домагатися підвищеної інформованості працівників засобів масової інформації стосовно їхньої відповідальності в контексті організації діалогу між ромами і основним населенням, боротьби з дискримінацією в суспільстві, більш ближчого ознайомлення більшості населення з культурою ромів і зусиль ромів з поліпшення власного становища, а також висвітлення позитивних прикладів інтеграції ромів у суспільство.
(Продовження в наступному номері)

ОСВІТА

ДОСВІД, ЩО ЗАСЛУГОВУЄ УВАГИ,
або ОСВІТА ПО-ГАТЯНСЬКИ

У попередньому номері газети "Романі Яз" за 15.09.2004 р. у статті "Вирішувати освітні проблеми по-державному" порушено проблеми щодо отримання освіти ромськими дітьми у селі Королево, що на Закарпатті. Пропонуємо читачам перевірити спосіб навчання ромських дітей на Березівці, який варто запозичити.

Свого часу, після розвалу Союзу, коли настала можливість вільного відрозподілення, у ряді населених пунктів Закарпаття акцізували свою роботу реформатські релігійні громади. Оскільки рамам необхідна була особлива увага для духовного відродження, яке поміти-

ли проповідники, то нарізла підготовка місцевих насторів з ромського середовища. Найбільш добрих послали на навчання. З'ясувалося, що вони не вміють читати і писати. Отож закордонними релігійними громадами було вирішено організувати лікбези для дорослих ромів при молитовних будинках і відкрити ромські дитячі групи, які б готували дітей до навчання у загальноосвітніх школах. Закарпаття допомагають різні релігійні фонди. У селі Гать Березівського району ромській громаді допомагає Голландський Пасторалфонд із міста Соссеїт.

У селі Гать з 3,5 тисячі жителів - 375 ромів. В основному вони проживають на вул.Церковній та в Окремому хуторі. Як повідомила секретар сільради Йолана Мартон, уже другий рік на території ромського табору працює підготовчий

клас, де понад 20 ромських дітей отримують початкові навички освіти для подальшого навчання у загальноосвітній школі. Веде уроки укрїнською мовою ромка Йолана Горват, яка має повну середню освіту

Завуч школи К.Б. Кірей і голова сільради Б.Г. Леврниц

На наше запитання: "Чому цей підготовчий клас ще не працює, хоч уже друга декада вересня?" - нам відповів голова сільради Бейло Гейзович Леврниц:

- Рч у тім, що ще не надійшли гроші для початку роботи цього класу. Але рішенням даканальної комісії громади, яку очолює Павло Кейзі, та головою двадцятки реформатської церкви Золтаном Баком було вирішено виділити кошти на сніданки дітям молодших класів, які вже ходять до школи. Вони отримують булочку і склянку молока за кошти міюнерського Голландського фонду. До речі, цей фонд діє тільки у семи селах Березівського і Виноградівського районів.

Завуч з навчальної роботи загальноосвітньої школи зауважила:

- У школі, яка нараховує 370 учнів, навчаються 74 ромські діти. П'ять років тому один учень з ромської громади - Степан

Учні 1-5 класу

Муржа, який отримав повну середню освіту, поступив на навчання в Аграрний інститут у місто Дебрецен (Угорщина). Проте таких учнів мало. В основному вони завершують навчання у 8-9 класах. Хлопці починають активно брати участь в економічній допомозі сім'ї і виїжджають на сезонні роботи з батьками за межі області, а дівчата виходять заміж.

На наше запитання: "Як продовжують навчання ромські діти у загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів імені Вільмоша Ковача (відомий угорський поет-прозаїк 20 ст., який народився у цьому селі) після підготовки в окремому ромському класі?" - учителька з 1-5 класу Лівія Калман відповіла:

- У класі навчається 28 дітей, від 6 до 12 років, з них 13 ромів. Ромські діти, як і всі інші учні, відвідують уроки кожного дня. Навчання ведеться угорською мовою, але є уроки з українською мовою. Поки що вивчаємо елементи написання букв, а також абетку. Ромські діти з цим справляються успішно, оскільки мають попередню підготовку. Це такі, як Ірина Матей, Валерія Варга, Мар-

гарита Балог, Джаніта й Олена Форкош та інші. Ми не виділяємо ромів з-поміж інших дітей і це сприяє їх інтеграції у суспільство.

Започаткована церковною громадою робота щодо підготовки ромських дітей при молитовному будинку до переходу навчання у загальноосвітню школу варта уваги і є прикладом для інших регіонів ромських громад. Адже, отримуючи попередню дошкільну освіту, ромські діти легше засвоюють шкільну програму і добре себе почувать на рівні з іншими дітьми. Після отримання повної середньої освіти можуть продовжувати навчання навіть за кордоном. На жаль, поки що це одиниці. Однак завдяки впровадженню такого навчання діти вміють читати і обізнані з елементами письма. Вважаємо, така організація роботи з підготовки малят дошкільного віку до загальноосвітньої школи заслуговує на увагу і може бути втілена в інших регіонах.

Валентина Ткаченко,
Євгенія Навроцька,
с.Гать Березівського району
Закарпатської обл.

РІК ПОЛЬЩІ В УКРАЇНІ

Відомий поет, прозаїк, перекладач, есеїст Есі Фіцовський цього року відзначає свій ювілей. Народився він у 1924 році в Варшаві. Як письменник дебютував у 1946 році надрукуванням у часописі "Сьогодні і завтра" віршем "Синім птахам". Вчився у Варшавському університеті. Підписав "Меморіал 59", публікував свої твори у підпільному часописі "Запис". Лауреат багатьох нагород, серед яких нагороди ПЕН Клубу за переклади поезії, Фундації А.Г. Жиківського в Нью-Йорку за творчість та інших. Писав про ромів, перекладав з ромської мови, писав ромською. Опублікував ромські казки "Гілля з озерва сонця", книги "Цигани

на польських дорогах", "Демони чужих страхів" та інші.

У 1989 році у видавництві "Интерпрес Варшава" вийшла це одна унікальна книга Есі Фіцовського "Цигани Польщі". Автор у 1963 році, за рекомендацією Пануші, кочуючи разом із циганським табором дорогою Польщі, спілкуючись із кочівниками, роблячи унікальні фотографії, отримуючи інформацію з перших рук про культуру, історію, мистецтво, традиції, звичай ромів, веде щоденник, який пізніше й став основою для цього рідкісного видання.

Пропонуємо вам одну із легенд, зміцнених у цій книзі.

ЛЕГЕНДА ПРО СВИСТОК

легенда ще змусить учених-ромологів змінити припустиму дату появи перших циганських таборів у Європі на більш ранню.

У старі часи пацочки були справжнім нещастям для населення, тому професія "заклинателя шурів" була і популярною, і гостро необхідною людям. Традиції заклинання шурів походять ще з Індії. Про те, що ними володіли ромі, говорять лише пізні свідчення. Наведемо одне з них:

"Мій батько все життя займався мукомельною справою, так що він постійно, так би мовити, мав справу з пацочками. Тоді один циган зробив такий експеримент. Серед благого дня і при очевидних, він увійшов до млина, взяв у рот якусь свистульку і, тримаючи обидві долони складеними біля рота, почав свистіти так пронизливо, що у всіх мурахи пішли по

тілу, навіть собаки надворі почали вити. Ми відчули, що під підлогою, як божевільні, забігали шури. Через п'ятнадцять хвилин він припинив "свій концерт". І тоді ми всі почули писк і метушню під підлогою. Циган одержав плату і пішов, заявивши, що пацочки підуть самі. Цей спосіб, мабуть, був найкращим, тому що шури дійсно цілий тиждень боялися висунутися з-під підлоги, а пізніше зникли зовсім".

От як це пояснює Есі Фіцовський. "Часто заклинателі шепочуть під час процедури якісь магчні формули і заклинання, бажаючи додати усьому надприродну таємничість. Цей спосіб, мабуть, не має нічого спільного з "чаклунством" і скидається на принципи дії деяких звуків на певних тварин, подібно до мистецтва заклинателів змії в Індії". Підготувала Олена Бойко

ЖІНКА З ТАЄМНИЧИМ АРОМАТОМ

Повз вас пройшла Жінка... Цілий букет тонких ароматів ввійнув від неї... Вміла косметика, ледь відчутний запах парфумів роблять свою справу: чоловіки мимоволі зупиняються, повертають голови вбік Жінки, яка була поруч лише мить, але залишила по собі спогад, нерозкриту таємницю...

Чарівність жінки складається з багатьох компонентів. Духи - один із них, який додає гармонії всьому зовнішньому вигляду. Одна із найвідоміших жінок світу Наомі Кемпбел це прекрасно розуміє. Сама "Чорна перлина" чудово володіє цим мистецтвом - створювати образ чарівної жінки, містерію загадки, краси. А недавню Наомі Кемпбел випустила власні духи. Вони так і називаються: "Наомі Кемпбел. Містерія". Красуня, в якій вирує ромська, англійська, негритянська кров, розкрила себе ще і з ділового боку.

Автор згадав одну з давніх циганських професій, - яка давно вже втратила своє значення, - шуроловля. Цілком можливо, що гамельнський шуролов, герой стародавньої німецької балади, був ромом. Легенда про нього варюється у фольклорі багатьох народів. Історія, яка відбулася в місті Гамельні, датується червнем 1284 року. Не виключено, що ця

НА МУЗИЧНИХ ХВИЛЯХ

СОКОЛОВСЬКИЙ ХОР

(Продовження. Початок у попередньому номері)

На жаль, історія не зберегла для нащадків фотознімків засновників та перших професійних виконавців Соколовського хору. Немає і фотографії Степаниди Сидорівни Солдатової, першої співачки хору, ім'я якої стало відомим не лише в Росії, а і Європі і особисто Наполеону. До речі, французький імператор, під час Вітчизняної війни 1812 року, стоячи зі своїм військом під Москвою у очікуванні делегації москвичів із ключами від міста, пообіцяв велику нагороду тому, хто приведе до нього Стешу, як називали співачку шанувальники її мистецтва. А Стеша у цей час співала для російських солдат у Ярославлі, де маршал Кутузов формував нову армію.

Завдяки саме роботі професійного Соколовського хору і до російськi народні пісні кінця 18 - початку 19 століття не забул. Серед них "Чернобровый, черноглазый", "Ивушка зеленая",

На жаль, Стеша Солдатова померла дуже рано - у 1822 році, у неповні 38 років. Після неї залишилися дві доньки і син, і лише одна з них - Ольга - співала паніше у хорі з відомою романською Тетяною Дем'яною, улюбленою Пушкіна, Нащокіна, Барятинського, Язикова та інших найвідоміших людей Росії.

Як ми вже писали, незабаром Іван Трохимович Соколов передає керування хором племіннику Іллі Соколову.

Ілля Соколов був улюбленцем Москви та Петербурга. Він сам писав пісні, серед яких - "Хожу я по улице", "Гей вы, улане", створив свій варіант пісні "Слышишь, разумеешь", яка стала найвідомішою піснею у 19 столітті.

Хочеться відзначити, що в репертуарі циганських хорів і Івана, і Іллі Соколових, на жаль, не було романських пісень, а лише російські ("Пряха моя, пряха", "Вечерком красна девица", "Не будите меня, молоду" та інші). Проте вони співали їх на свій романський манер, в такому вигляді вони і збереглися.

Хор Іллі Соколова виступав у Москві, а по сезонах у Петербурзі, де стали "необхідною принадлежністю петербурзьких розваг". Відомо, що вони з успіхом давали концерти в залах будинків Енгельгардта, Татищева, Орлова-Пашкова та інших. Не дивно, що у Північній Пальміри вони згодом були помічені, і про них навіть писав журнал "Северная пчела".

У 1848 році Ілля Соколов помирає. Відомо, пізніше хором буде керувати М.В.Пономарьова, а диригентом стане далекий родич Іллі Соколова Федір Іванович Соколов.

Цікаво, якщо раніше хор не був "приписаний", то тепер вони отримують своєрідну приписку в знаменитих московських ресторанах "Стрельна" і "Яр".

Евгенія Навроцька

На світліні: диригент і лідист Федір Іванович Соколов разом зі сім'єю.

(Продовження в наступному номері)

"Шла девица за водой", "Стонет сизый голубочек", "Лучинушка, лучинушка берёзовая" та інші. Коли співала Стеша, тамувався подих, стискалося серце і трепетало разом із останніми акордами... За її спів галийська співачка Каталани, яка гастролювала напередодні війни 1812 року в Москві, подарувала Стеші перстень у тисячу рублів, як кращий співачці не тільки Росії, а і Європи.

Стежиночка її життя Дроморо лако трайо

З цією жінкою ми добрі знайомі років дванадцять, а то й більше. Багато разів мені доводилося брати участь у різних творчих вечорах і зустрічах, присвячених літературі та мистецтву романів. За цей час кілька разів і я сам був ініціатором проведення таких вечорів і зустрічей, їх організатором і ведучим. На цих вечорах неодмінним учасником був і Михайло Григорович Козимиренко - відомий романський поет, а також діяч культури, педагог-музикант, який за свою перекладацьку роботу удостоєний звання лауреата Міжнародної літературної премії Івана Франка.

Часто на таких творчих зустрічах бувала і ця симпатична жінка. А ім'я її - Раїса Борисівна Набаранчук. Вона - з роду киянських ослих романів Старцевих. У батьків їх було шестеро дочок. Всі, слава Богу, живуть, мають сім'ї.

Одна дуже важлива особливість, притаманна Раїсі Борисівні, - це її працелюбство й сумління. Цікава її трудова біографія. До 1968 року вона деякий час працювала в Київській міській раді. Але молодшу ромку приваблювала професія майстра жіночої краси. І вона пішла вчитися в технікум, по закінченні якого стала професійним перукарем. І от вже понад 36 років працює за фахом. Але найцікавіше те, що вона всі ці роки незмінно трудиться в одному й тому ж колективі, в жіночому залі однієї й тієї ж перукарні.

Це свідчить багато про що. Хай після цього хтось скаже, що ромки такі-сякі, що вони не люблять чесно працювати. Приклад Раїси Набаранчук цілком спростовує цю неправду. Бо коли робота до душі, та ще й якщо ти її обрав сам, то й працюєш із задоволенням, хоча, безумовно, і втомлюєшся.

А Раїсу Борисівну шанують. І не формально, не заради вчливості. А щиро, бо вона того заслуговує і своєю самовідданою працею, і добрим характером. А ще вона - розумна, розсудлива жінка і сім'янинка хороша.

Одне слово, Раїса Набаранчук у своїй справі - першокласний майстер, який має добру репутацію і в колективі, і серед своїх постійних клієнтів.

Чоловік Раїси Борисівни - Володимир Савелійович Набаранчук, також ветеран праці. І також не міняв місця роботи. З 1970-го року і по цей день він - машиніст, водить свого тепловоза призначеними маршрутами Київського метрополітена.

Ось така родина працелюбів.

А син Богдан - студент юридичного факультету. Дасть Бог, закінчить навчання, стане юристом. Вчиться хлопець добре, і батьки цим пишаються.

Але я ще не сказав про те, що Раїса Набаранчук - поетеса.

- Бог не дав мені голосу, щоб співати пісні, - каже моя співбесідниця. - Але моя душа співає, я зачарована рідним словом, нашою мовою, і мені хочеться поділитися цими своїми чуттями у формі віршів з рідними, друзями, з усіма романами і тими, хто шанує нашу культуру, сприяє її розвитку.

Коли на родинні свята збираються родичі, друзі, Раїса Борисівна стає душею таких сімейних урочистостей. З цікавістю і захопленням слухають рідні і друзі її вірші.

- Як це, Раєчка, в тебе так складно і гарно виходить?

- Просто лягає на душу, хвилює, і я вже не в силах тримати ці почуття в собі, - відповідає вона.

Вірші Раїси Набаранчук сподобалися її родичу, знаному в нашій країні роману, народному артисту України Леоніду Сандупенку. Він відібрав кільканайдякшій поезії, щоб знайомі композитори поклали їх на музику, і він включити ці пісні до свого репертуару. Що ж, приємно буде послухати їх.

А для читачів "Романи Яг" пропонуємо дві поезії Раїси Набаранчук.

Для душі

Пишу ці вірші, далєбі,
Так, для душі, сама собі
Я безліч слів перебираю,
Влучніше поміж них шукаю.

Як важко ці рядки складати,
На рідній мові вришувати,
Яка між інших розчиняється
І потихеньку забувається.

Я літери в слова складаю,
Мов квіти для вікна збираю.
До слова - слово. Й наче стежка,
На рушничку ляга мережка.

Що ж, хай поєднує серця
Моя стежиночка оця.

А ця мережка кольорова
Хай ожива, як рідна мова.

А рідну мову треба знати,
Бо гріх від Бога забувати.

А серце щастя хоче

Всімїхється вже сонце після ночі.
В садочку чути пісню солов'я.
Мені ж несила розтулити очі.
Бо уві сні... я знов була твоя.

Про що щєбече сонечку пташина?
Й оно її вітає з вишини.

Про що з травкою вітерець невпинно
Шелоче на оглядинах весні?

Про що? Тебе б спитала, та в дорогу,
В останню путь, у небуття пішов...

А за тобою від мого порогу
Полинула услід моя любов...

Не знаю, чи з'єднається ви з нею...
А я одна з журбиною своєю.

Тебе нема. Й мєє єство жіноче
Із цим ніяк змириться не хоче.

Ждає серце щастя і весни...
А ти приходиш - в спогади і сні.

Авторизований переклад
Степана Келара

Степан Келар,
письменник

Ионастар

ШЭРО 4

Тхагарехкоро бутярно мангал Исусо пала пэхкэрэ чавэ

43. Сар проджле дуй дивэ, Вов джילה котарь дэ Галилея.

44. Тай Еджино Исусо пэхэнлас, со пэ ангуларе на тховэн патив котэ, тез вов барэлас.

Свэнто Бахтало Лав

Той, хто хоче довести, що явища, які називають чудесами, неймовірні, не враховує, як мало це відомо про таємниці буття. Але чому навіть люди, схильні вірити найдивовижнішим повідомленням про Йогіа, оповіді Нового Заповіту зустрічають скептично? На це є духовна

причина. Прийняття Євангелія вимагає внутрішнього рішення, вибору, зміни усіх життєвих установок.

Олександр Мень, "Син людський", Львів, Монастир монахів студійського уставу, видавничий відділ "Свічадо", 1994 ст.88.

45. Кала авиля Вов дэ Галилея, галилеянуля прылиле Лэ, колєсти, со дыкхле вса, со Вов терэлэс пэ сырботори.

46. Тунчи упалэ авиля Исусо дэ Кана Галилейско, тев терда палєстар лоли ягали. Дэ Капернаумо сля тхагарехкоро бутярно,

тай лэхкоро чаво пашлелэс насвало.

47. Кала вев ашунда, со Исусо авиля Иудеатар дэ Галилея, тунчи авиля Лэстэ тай мангалэс Лэ, соб Вов тэ джур тай тэ састэрэл лэхкэрэ чаворэ, саво мэрэлэс насвалемастар.

48. Исусо пэхэнлэ лэсти: "Тумэ на патяна, сар на удыкхэна дыво тай допхэнимо".

49. Тунчи тхагарехкоро бутярно пхэнэн лэсти: "Ав, Рае, мэрэл чаворо муро".

50. Исусо пхэнэл лэсти: "Джэ, састо чаво тиро". Вов патяна ла-

вэсти, саво пхэнда Исусо тай джилэ.

51. Пав дромэ вов удыкхля пэхкэрэн бутярэн, тай вонэ пхэнэн лэсти: "Састо чаво тиро".

52. Вов пхучля лэндэ пала вряма, کالا чаворэсти ачילה лэхкэдэр. Вонэ пхэнэн лэсти: "Дэ охто мардо вряма пхэбаримо ачавда лэ".

53. Калэстар уджянгля дад, со кода сля вряма, کالا Исусо пхэнда лэсти: "Чаво тиро састо". Тай патяня вов тай всаворо лэхкоро цэр.

54. Кадэва авэр дыво терда Исусо, کالا авиля Иудеатар дэ Галилея.

Переклад
Миколи Бурулького
та Олени Марчук

Поради віт Ради Драбаріне катарі Рада

з 29 вересня по 12 жовтня

Овен - юридичні справи можуть забрати багато часу, та не забувайте, що життя прекрасне. Знайдіть хвилинку, щоб помилуватися осінніми пейзажами, побудьте наодинці. Фінансовий стан не дуже стабільний, зате приєми стосунки у родині надають вам сил для початку нового комерційного проекту. Перевірте органи дихання.

Телець - можна трохи відпочити від будівельних чи ремонтних робіт, подумати про здоров'я родичів та своє особисте. Неочікувані гості тільки піднімуть вам настрій, а от комерція зараз буде не дуже вдалою. Якщо зберетеся у подорож, краще, щоб вона була не довгою.

Близнята - ваше ставлення до себе має довести негативні наслідки - погані настрої, можливо, виникає від того, що ви не дозволяєте собі жити, як хочеться. А от у службових стосунках все дуже добре, ну, хіба що невелика затримка виїде з гримши, але є надія, що все владнається.

Рак - дрібниці не дають вам робити головну справу, але зараз саме їхній час. Якщо ви доручите деякі справи молодшим, обов'язково перевірте результат. Уважно поведіться на зустрічах, де присутні Діви, Тельці або Козероги, бо випадково може виникнути суперечка. "Казенні" справи вирішуйте на вашу користь.

Лев - можете отримати фінансову допомогу, якщо швидко зберете необхідні папери. Стосунки з родиною спокійні, коли вони роблять те, що хочеться вам. Не розпочинайте якихось нових справ, а от закінчити старі дуже доречно. Зверніть увагу на серцево-судинну систему.

Діва - фінансові справи краще відкласти, а от зустрічі з потрібними вам людьми слід провести саме зараз. Здалеку отримаєте приємну звістку, та чи зможете скористатися цією інформацією? Згадайте про свої таланти: шийте, співайте, малюйте, це утримає вас від прояву негативних емоцій. Зробіть запаси на зиму, поки є бодай якась копійка.

Терези - вітаю з днем народження! Нехай Бог дасть вам більше рішучості, бо найближчим часом доведеться приймати серйозне рішення. Саме тепер для вас починаються випробування, та це тільки загартує і дасть вам змогу пишатися своїми досягненнями. Почуття краще не виставляти напоказ, щоб уникнути участі зайвих людей у вашому особистому житті.

Скорпіон - будьте уважні, бо велике навантаження може позбавити вас елементарної пильності, можливої травматизм! Краще знайдіть час для приємних зустрічей та розваг. Стосовно матеріального становища, то було б добре, якби ви відокремили свої гроші від коштів партнерів. Нові знайомства дадуть можливість задуматися над зміною роботи.

Стрілець - чим скорше ви виправите помилки, що сталися останнім часом, тим краще. Ставлення до вас не змінилося, тому не засмучуйтеся. Несподіваний прибуток підвищить вам настрій. Дуже корисно зайнятися навчанням.

Козеріг - тримайтеся! Хоча ви зараз між двох вогнів, вихід все одно є. Ваше терпіння та природжена дипломатичність може зробити неможливе. Ваші прибутки від цього не постраждають, а репутація "миротворця" зростає. Творчі вияви вашої індивідуальності будуть доречні. Подорожі приємні, проте гаманець тримайте під контролем.

Водолій - спускайтеся з небес на землю, робіть заготовки на зиму. Придивіться до тих, хто поруч з вами, можливо, комусь просто досить доброго слова, а комусь треба дати в борг. Займіться новими справами, але не полишайте старих - це принесє значний прибуток. Зверніть увагу на нервову систему та правильно організуйте своє харчування.

Риби - гумор допоможе вам не загострювати ситуацію, що склалася з давніми друзями. Дуже добре підуть комерційні справи та купівля-продаж нерухомості. У родинних стосунках все гаразд, проте не дуже тягніть "ковдру" на себе. Зустріч з особою протилежної статі, на яку ви чекаєте, відбудеться трохи пізніше.

РОМАНИ ЯІ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Регістраційне свідоцтво серія КВ №5877 від 20.02.2002 р.
Газета виходить за підтримки Європейської комісії та Інституту Відкритого Суспільства (м.Будапешт)

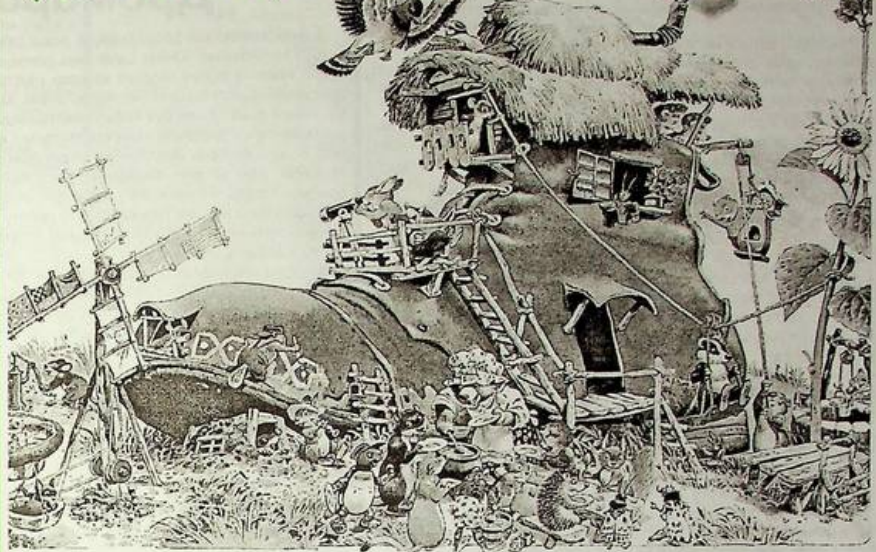
Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія НАВРОЦЬКА**

Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точністю наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий переклад матеріалів дозволяється лише за посиланням на "Романи ЯІ"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Дунаєвського, 18,
телефакс (03122) 61-39-56.
E-mail:romyag@tn.uz.ua
http://www.romaniya.uz.ua

Видруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська, 13.
Умови: друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. №

Пгурі папуча (камашля)

Кана сас томна сас बारे брішінда. О паї анда парто аврі фулисардас, о вешуне мунтисарнас пен про копача. Бобро паско ай мовкушо аракле пгурані амбрела ай бешле пре лате. Ві о шиміяко бешелас, ле піндренца марлас. Про паї уснас біцлякере роти сар барі шифа.

О кгаро м шутарда е пгув, ай о паї теле пейлас. Пре шувкі повшин пашльосо е папуча (камашля), ла дичолас анда са ріга.

- Дикген, - пгенел о шиміяко. - Коди папуча, кай анел пре шифа.

- Чачес, анде лате дживен вареко? - пгучел о мовкушо.

- Айкам, - пгендя е жамбіца.

- Ай ту джа ай джг, - пгенел о бобро.

- Ай састар ме мусай те нашав?!

- Со ту сан май терні.

- На хан тумен ай на марен тумен, - пгенел о гіндако (жуко). - Ме гурава ай пал саворо джанова.

О гіндако гурайлас. Лес бут вбрама чі сас, о мовкушо лас те сонуй. Айкам варело лес хутлудас дромеса. Дикген гурал де дурал линде сама лесе шукар пака, вов бешлас пре пгув ай розпгендя ленге саворо:

- Е папуча шувкі ай чувчи. Лес шай керас те авел амаро кгероро

О кгероро керде шукар - дує ударенца ай фелястренца, драбінаса ай шейлеско дромеса.

Сако керлас пексери буті: кон паї пправлас, кон кіравелас хабен, кон сувелас анда похтан, ай кон бешелас ай халас. Ві кади лачі буті.

Переклад Аладар Адама

Старий черевик

Навесні була сильна повінь. Вода в ставку вийшла з берегів, і лісові мешканці рятувалися на деревах. Бобер і білочка роздобули десь стару парасольку і затишно вмогстилися на пліч великого в'язу. І мишеня тут же сидло, дригаючи ніжками. Повз них пропливали велосипедні шини як велетенські корабель.

Та ось сонечко підсушило землю, і вода спала. На піщаній обмілині лежав черевик, його було видно з усіх боків.

- Погляньте, - озвалосся мишеня. - Той самий черевик, схожий на корабель.

- Цікаво, в ньому живе хто-небудь? - запитала білочка.

- Налевно, - відповіло жабеня.

- А ти збігло б та подивилосся, - порадив бобер.

- А чому це я маю бігти?!

- Бо ти наймолодше.

- Мишеня молодше.

- Не сперечається й не свариться, - мовив жук. - Я злітаю і про все дізнаюся.

Жук полетів. Його довго не було, і білочка затурбувалася: чи не зловив часом хтось жука дорогою. Та ось замигтіли його барвисті крильця, він приземлився й розповів таке:

- Черевик сухий і порожній. Його можна зробити нашою спільною домівкою. Місця вистачить.

Дім вийшов чудовий - з виходами і входами, з вікнами, димарем, драбиною, канатною дорогою...

І для кожного діло знайшлося: хто воду качав, хто обід варив, хто візерунки малював, а хто просто сидів та їв. Теж непогане діло!

РОМАНИ ХАБЕНАТА

КАРТОПЛЯ, ФАРШИРОВАНА БРИНЗОЮ

Великі продовгасті картоплини почистити, помити, зрізати верхки і виняти серединки. Приготувати таку начинку: зварити серединки з картоплі, змішати їх із бринзою, додати 2 ст. ложки сметани, 2 жовтки, 1 ст. ложку масла, посолити, поперчити і вимішати. Цією масою нафарширувати картоплю і запекти в духовці.

КОЛОМПІРА, ФАРШИРОВАНЕ БРИНЗАСА

Баре лунге коломпіра увжарде, троче, чингрес о опруно ай лес аврі о машкар. Керес начинка: кіравес о машкар ле коломпіренге ай гаміс лен ла бринзасадодес 2 बारे роя, сунтина, 2 галбене о машкар анре, 1 б.р. чил, лондарес, піпейрі ай мішто гаміс. Кадала масаса марес анре е коломпіра ай пекес андо бов.

ІГРИ З ПРИСЛІВ'ЯМИ І ПРИКАЗКАМИ

Діти - радість, діти і горе.

Чговора - лощ, чговора ві бїда.

Кому що дїстанеться.

Каске со ачела.

Кому лежачи працювати, кому і стоячи дрімати.

Кон пашлїндос бутї керла,

кон тердїндос лїндрї керла.

Кому терти, кому і тертому бутї.

Каске те рандавен, ай кон рандадо авла.

(emdaу eviee)

Вчора у мене захворіла дружина, а сьогодні приїхала її мати, щоб доглядати за нею.

- Так, біда ніколи не приходить одна.

Араті міїрї ромні насвалїа, ай адаїве авлас лаї дей, гой те джгел пала лате.

- Каде е бїда шога чи авел коркорї.

- Твій чоловік виглядає дуже розумним. Я вважаю, що він все знає.

- Не говори дурниць, він навіть нічого не підозрює.

- Тїро ром дїчол аврі зора-

ПІПРАСА

лес годявер. Ме гїндї (думїнав), со вов саворо джанел.

- На вакер (ворбісар) діліне, вов чї джанел, канчі ай чїлїне сама.

Батько сидить на кухні і п'є.

Підходить дочка:

- Тату, можна я візьму порожню пляшку, здам і куплю хліба?

- Візьми, здай... Що би ви їли без мене?

О дад бешел анде коньга ай пел.

Пашол е чгаїорї:

- Даде, шай лав е чучи глажа, дав ла тейле ай лава манро?

- Ле, ай де тейле... Со туме бі халанас бі міїро те чи авїламес?